

DOROTA FERENC-KOPEĆ¹

Udział społeczny w procesie lokalizacji elektrowni wiatrowych w Polsce w świetle zobowiązań klimatycznych i standardów ochrony praw jednostki²

Wpłynął: 25.09.2025. Akceptacja: 23.02.2026

Streszczenie

Autorka analizuje prawne mechanizmy udziału społecznego w procesie lokalizacji elektrowni wiatrowych w Polsce w konstytucyjnym, unijnym i międzynarodowym kontekście transformacji energetycznej. W centrum znajduje się konflikt pomiędzy interesem publicznym, prawami jednostki i zobowiązaniami klimatycznymi państwa. Wykorzystano metodę dogmatyczną oraz elementy analizy porównawczej i empirycznej, obejmujące orzecznictwo polskich sądów, ETPC i TSUE. Szczególną uwagę poświęcono społecznej akceptacji inwestycji, minimalnym odległościom i standardom konsultacji. Wskazano także zobowiązania wynikające z RED III, Europejskiego Zielonego Ładu i Konwencji z Aarhus oraz problemy praktyczne, takie jak odpowiedzialność za szkody środowiskowe. Analiza dowodzi, że spory wokół energetyki wiatrowej mają charakter paneuropejski i stanowią sprawdzian dla spójności polityki klimatycznej. Autorka podkreśla również znaczenie przejrzystości legislacyjnej i kompensacji dla społeczności lokalnych jako warunku stabilności regulacyjnej.

Słowa kluczowe: transformacja energetyczna, energetyka wiatrowa, udział społeczny, prawo konstytucyjne, prawo UE.

¹ Dr Dorota Ferenc-Kopeć – Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (Polska), e-mail: dorota.ferenc-kopec@uken.krakow.pl; ORCID: 0000-0002-6801-2054.

² Badania wykorzystane w artykule nie zostały sfinansowane przez żadną instytucję.

DOROTA FERENC-KOPEĆ

Public participation in the process of locating wind farms in Poland in the light of climate commitments and individual rights protection standards³

Abstract

The article analyses the legal mechanisms of public participation in the process of locating wind farms in Poland in the constitutional, EU and international context of energy transition. The focus is on the conflict between the public interest, individual rights and the state's climate commitments. The dogmatic method was used, as well as elements of comparative and empirical analysis, covering the case law of Polish courts, the ECtHR and the CJEU. Particular attention is paid to public acceptance of investments, minimum distances and consultation standards. The obligations arising from RED III, the European Green Deal and the Aarhus Convention are also highlighted, as well as practical issues such as liability for environmental damage and turbine disposal. The analysis shows that disputes over wind energy are pan-European in nature and they are a test for the coherence of climate policy. The article also emphasises the importance of legislative transparency and compensation for local communities as a condition for regulatory stability.

Keywords: energy transition, wind energy, public participation, constitutional law, EU law.

³ The research in this article has not been supported financially by any institution.

Wprowadzenie – kontekst konstytucyjno-polityczny

Transformacja energetyczna stanowi jedno z kluczowych wyzwań rozwojowych Unii Europejskiej, wywierając wpływ na relacje pomiędzy władzą publiczną, rynkiem i społecznościami lokalnymi. Jej normatywną podstawę wyznaczają cele zrewidowanej dyrektywy o odnawialnych źródłach energii (*Renewable Energy Directive III* – RED III), która nakłada na państwa członkowskie wiążący cel osiągnięcia do 2030 r. co najmniej 42,5% udziału energii ze źródeł odnawialnych (OZE) w końcowym zużyciu energii brutto⁴, z możliwością zwiększenia tego pułapu do 45%⁵. Europejski Zielony Ład⁶ z kolei definiuje neutralność klimatyczną jako nowy model polityki publicznej.

Polska, której sektor energetyczny nadal w znacznej mierze opiera się na paliwach kopalnych, deklaruje zwiększanie udziału OZE. W 2024 r. udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej osiągnął 29,4%, co stanowi najwyższy poziom w historii⁷. Jednocześnie kierunek i tempo transformacji pozostają przedmiotem sporów politycznych, gospodarczych i społecznych, szczególnie w obszarze energetyki wiatrowej. W 2016 r. polski ustawodawca uchwalił ustawę o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, wprowadzając tzw. zasadę 10H, tj. minimalną odległość turbin od zabudowy mieszkalnej, równą dziesięciokrotności wysokości elektrowni⁸, która w praktyce zablokowała znaczną część inwestycji.

W 2023 r. rozpoczęto proces liberalizacji reżimu odległościowego. Ustawa nowelizująca przepisy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych dopuściła lokalizację turbin w odległości 700 m od zabudowy mieszkalnej⁹. Regulacje te

⁴ Art. 2 pkt 4 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001 (*RED II*) definiuje końcowe zużycia energii brutto jako energię dostarczoną odbiorcom, powiększoną o straty w dystrybucji i przesyle oraz zużycie własne sektora energetycznego.

⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2413 z dnia 18 października 2023 r. zmieniająca dyrektywę (UE) 2018/2001, rozporządzenie (UE) 2018/1999 i dyrektywę 98/70/WE w odniesieniu do promowania energii ze źródeł odnawialnych oraz uchylająca dyrektywę Rady (UE) 2015/652, Dz. U. UE.L.2023.2413. Zob. także Komunikat Komisji Europejskiej z 18 maja 2022 r., REPowerEU Plan, COM/2022/230 final.

⁶ Komisja Europejska, *Europejski Zielony Ład*, COM(2019) 640 final, Bruksela, 11.12.2019.

⁷ K. Kwidziński, M. Dusilo, *Transformacja energetyczna w Polsce. Edycja 2025*, Forum Energii 2025, s. 18.

⁸ Art. 4 ust. 1 Ustawy z 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, Dz.U. 2016 poz. 961.

⁹ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023 poz. 553.

weszły w życie 23 kwietnia 2023 roku. Dwa lata później Sejm uchwalił dalsze złagodzenie (500 m)¹⁰, jednak ustawa została zawetowana przez Prezydenta RP ze względu na kwestionowaną technikę legislacyjną (połączenie regulacji odległościowych z zamrożeniem cen energii)¹¹. Zapowiedź wykorzystania aktów wykonawczych do modyfikacji parametrów lokalizacji elektrowni wiatrowych, mimo weta ustawodawczego, ujawniła wątpliwości co do zgodności takich działań z konstytucyjnymi zasadami stanowienia prawa.

Wymiar normatywny sporu lokuje się przede wszystkim w obrębie art. 122 Konstytucji RP, regulującego procedurę weta ustawodawczego oraz art. 74, nakładającego obowiązek prowadzenia polityki ekologicznej¹². Przepis ten znajduje rozwinięcie w ustawie Prawo ochrony środowiska¹³. Na tym tle weto prezydenckie tzw. ustawy wiatrakowej uruchamia nie tylko problematykę równowagi władz i techniki legislacyjnej (zagadnienie łączenia materii w jednej ustawie), lecz także kwestie proporcjonalności pomiędzy ochroną środowiska, prawem własności, prywatnością i bezpieczeństwem energetycznym.

W literaturze podkreśla się, że stosowanie prezydenckiego weta w regulacjach energetycznych wiąże się z problemem relacji między suwerennością głowy państwa a zobowiązaniami wynikającymi z prawa UE. Analizy prawne wskazują na konieczność uwzględniania skutków weta w świetle zasady pierwszeństwa i efektywności prawa unijnego¹⁴. Inni autorzy podkreślają, że weto ustawodawcze pozostaje suwerenną kompetencją głowy państwa, która nie jest materialnie ograniczona co do treści (art. 122 ust. 5 Konstytucji). Jego użycie może być motywowane względami poprawności procesu legislacyjnego, w tym przestrzeganiem unijnych wymogów proceduralnych, takich jak notyfikacja przepisów technicznych¹⁵. Weto wobec regulacji dotyczącej elektrowni wiatrowych może być anali-

¹⁰ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych oraz niektórych innych ustaw, druk nr 1130. Pozyskano z: <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1130>, (dostęp: 10.09.2025).

¹¹ W swoim oświadczeniu dla mediów Prezydent stwierdził, że „Ustawa wiatrakowa, bo tak w istocie powinniśmy ją nazywać, jest rodzajem szantażu większości parlamentarnej i rządu – nie tylko względem Prezydenta Rzeczypospolitej, ale także względem społeczeństwa. Ta ustawa dotyczy wiatraków, a nie obniżenia cen energii elektrycznej”. Pozyskano z: <https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy-zawetowane/weto-prezydenta-do-tzw-ustawy-wiatrakowej,105478> (dostęp: 10.09.2025).

¹² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483.

¹³ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Dz.U. 2001 Nr 62, poz. 627.

¹⁴ Parlament Europejski, *Pierwszeństwo prawa wspólnotowego i wyrok w sprawie polskiego prawa konstytucyjnego*, PE 734.568, czerwiec 2022; M. Rau, *Ewolucja zasady pierwszeństwa prawa unijnego przed prawem krajowym w orzecznictwie TSUE*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2022, s. 5–36.

¹⁵ J. Trzcziński, *Znaczenie braku notyfikacji projektu ustawy dla procedury stanowienia prawa*, [w:] *Ustroje – historia i współczesność. Polska – Europa – Ameryka Łacińska. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jackowi Czajowskiemu*, red. M. Grzybowski, G. Kuca, P. Mikuli, Kraków 2013, s. 489; Rządowe Centrum Legislacji, *Doskonalenie i standaryzacja procesu legislacyjnego*, red. W. Federczyk, S. Peszkowski, Warszawa

zowane zarówno w kategorii standardów prawidłowej legislacji, jak i jako przejaw napięcia między suwerenną kompetencją głowy państwa a obowiązkami wynikającymi z prawa unijnego¹⁶.

Celem artykułu jest analiza prawnych mechanizmów udziału społecznego w procesie lokalizacji elektrowni wiatrowych w Polsce oraz ocena ich adekwatności w kontekście zobowiązań klimatycznych państwa, standardów konstytucyjnych i europejskich gwarancji ochrony praw jednostki.

Tak zakreślony cel badawczy pozwala na sformułowanie tezy dotyczącej niedostatecznej efektywności obowiązujących mechanizmów partycypacji społecznej w procesie lokalizacji elektrowni wiatrowych oraz napięć wynikających z relacji między realizacją zobowiązań klimatycznych państwa a standardami ochrony praw jednostki, a także postulatów *de lege ferenda* zmierzających do wzmocnienia roli partycypacji społecznej.

Zastosowano metodę dogmatycznoprawną, metodę prawnoporównawczą, metodę dokumentacyjną oraz analizę orzecznictwa sądów krajowych, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Wielopoziomowy porządek prawny transformacji energetycznej

Transformacja energetyczna kształtowana jest w ramach wielopoziomowego porządku prawnego, obejmującego przepisy prawa krajowego, unijnego i międzynarodowego. Spory wokół energetyki wiatrowej dotyczą nie tylko techniki legislacyjnej i konstytucyjnych kompetencji organów państwa, lecz także zobowiązań unijnych oraz odpowiedzialności za szkody środowiskowe.

Podstawowe znaczenie dla rozwoju farm wiatrowych w Polsce mają: ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska¹⁷, ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne¹⁸ oraz regulacje planowania przestrzennego i procedury oceny oddziaływania na środowisko (OOS) określone w ustawie z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa

2019; MRiT, *Notyfikacja przepisów technicznych – informacje urzędowe*. Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/notyfikacja-przepisow-technicznych> (dostęp: 10.09.2025). Procedura notyfikacji przepisów technicznych wynika z dyrektywy 2015/1535.

¹⁶ Rządowe Centrum Legislacji, *op. cit.*, s. 22.

¹⁷ Dz.U. 2001 Nr 62, poz. 627.

¹⁸ Dz.U. 1997 Nr 54, poz. 348.

w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko¹⁹. Przepisy te określają nie tylko minimalne odległości od zabudowy, ale także obowiązek analizy hałasu, wpływu na zdrowie i krajobraz²⁰, co bezpośrednio wiąże inwestycje wiatrowe z konstytucyjnym obowiązkiem ochrony środowiska. Kwestie oddziaływania farm wiatrowych doprecyzowuje rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko²¹. Zgodnie z § 2 ust. 1 zalicza ono do przedsięwzięć zawsze znacząco oddziałujących określone instalacje energetyczne, natomiast § 3 ust. 1 pkt 6 obejmuje przedsięwzięcia potencjalnie znacząco oddziałujące na środowisko, w tym instalacje wykorzystujące energię wiatru, lokalizowane na obszarach chronionych wymienionych w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary Natura 2000 itp.)²². W takich przypadkach przeprowadzenie procedury oceny oddziaływania na środowisko ma charakter obligatoryjny.

Kierunek transformacji wyznacza Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040)²³, zakładająca 23% OZE w końcowym zużyciu energii brutto do 2030 roku. Szczególną rolę w realizacji tych zobowiązań mają odegrać morskie farmy wiatrowe, rozwijane jako projekt strategiczny w zakresie bezpieczeństwa energetycznego i budowy krajowych kompetencji przemysłowych.

Na poziomie UE podstawowe znaczenie ma Dyrektywa RED III, pakiet *Fit for 55*²⁴ oraz Europejski Zielony Ład, które wyznaczają ramy osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 roku. Brak realizacji zobowiązań może skutkować wszczęciem przez Komisję Europejską postępowania naruszeniowego na podstawie art. 258 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)²⁵. Co istotne, prawo unijne nie ogranicza tego obowiązku do jednego rodzaju instalacji – np. farm wiatrowych – lecz obejmuje szerokie spektrum źródeł odnawialnych. Państwa członkowskie

¹⁹ Dz.U. 2008 Nr 199, poz. 1227.

²⁰ Por. decyzja Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim z 18 października 2024 r. (WZŚ.420.31.2023.PK) w sprawie budowy farmy wiatrowej, określająca parametry techniczne turbin, obowiązki ograniczania hałasu i ochrony ptaków oraz trzyletni monitoring porealizacyjny.

²¹ Dz.U. 2019 poz. 1839, z późn. zm.

²² Dz.U. 2019 poz. 1839, z późn. zm.

²³ *Polityka energetyczna Polski do 2040 r. Kierunek 6: Rozwój odnawialnych źródeł energii*. Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/klimat/polityka-energetyczna-polski> (dostęp: 10.09.2025).

²⁴ Komisja Europejska, *Fit for 55 Package*, Bruksela 14.7.2021, COM (2021) 550 final. Pozyskano: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0550>, (dostęp 10.09.2025).

²⁵ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), Dz.U. C 326 z 26.10.2012. Brak pełnej transpozycji RED III skutkował wszczęciem w lipcu 2025 r. przez Komisję Europejską postępowania naruszeniowego wobec 26 państw, w tym Polski.

ponoszą odpowiedzialność nie tylko za formalne wdrożenie regulacji, ale i za ich efektywne stosowanie (sprawa C-573/12 *Ålands Vindkraft AB*)²⁶.

Uzupełniając należy wskazać, że rozwój OZE musi być zintegrowany z wymogami ochrony środowiska. Dyrektywa siedliskowa 92/43/EWG oraz Dyrektywa ptasia 2009/147/WE, ustanawiające sieć Natura 2000, zobowiązują państwa członkowskie do niedopuszczenia, aby inwestycje (w tym farmy wiatrowe) powodowały znaczące negatywne oddziaływania na siedliska i gatunki chronione²⁷.

Zagadnienia zagospodarowania zużytych elementów infrastruktury OZE podlegają ogólnym zasadom prawa odpadowego UE (dyrektywa 2008/98/WE²⁸), uzupełnianym przez zróżnicowane regulacje krajowe, przy braku przepisów szczególnych w prawie polskim²⁹.

Polska jest stroną globalnych dokumentów transformacji energetycznej, w tym Agendy 2030, której cele 7 i 13 odnoszą się odpowiednio do zapewnienia dostępu do czystej energii oraz działań na rzecz klimatu³⁰. Szczególne znaczenie ma także porozumienie paryskie z 2015 r. nakładające na państwa obowiązek przedstawiania krajowych wkładów redukcyjnych (NDCs), w których rozwój OZE – w tym energetyki wiatrowej – stanowi jeden z kluczowych instrumentów³¹. Istotnym elementem ram prawnych jest również Konwencja z Aarhus z 1998 r., ratyfikowana przez Polskę w 2003 r., która gwarantuje dostęp do informacji o środowisku, udział społeczeństwa w procesach decyzyjnych oraz dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach środowiskowych³². Jej standardy mają charakter prawnie wiążący i znajdują zastosowanie m.in. w procedurach wydawania pozwoleń lokalizacyjnych dla farm wiatrowych.

²⁶ Wyrok TSUE z 1 lipca 2014 r., *Ålands Vindkraft AB* przeciwko Energimyndigheten, C-573/12, ECLI: EU:C:2014:2037. Sprawa dotyczyła prawa szwedzkiej spółki do systemu certyfikatów zielonej energii dla farmy wiatrowej w Finlandii; Trybunał potwierdził możliwość ograniczenia wsparcia do instalacji krajowych, przy zachowaniu efektywności celów OZE. Zob. I. Przybojewska, *Promowanie energii ze źródeł odnawialnych jako przesłanka uzasadniająca wprowadzenie ograniczeń swobód gospodarczych: komentarz i wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 1.07.2014 r.*, C-573/12, *Ålands Vindkraft AB* przeciwko Energimyndigheten, „European Judiciary Review” 2024, 4, s. 41–60.

²⁷ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, Dz.U. L 206 z 22.7.1992; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa, Dz.U. L 27/7 z 26.1.2010.

²⁸ Dz.U. L 312 z 22.11.2008.

²⁹ Zob. Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, Dz.U. 2023 poz. 1587.

³⁰ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ A/RES/70/1 z 25 września 2015 r. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.

³¹ Porozumienie paryskie z 12 grudnia 2015 r., Dz.U. UE L 282/4 z 19.10.2016.

³² Konwencja sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 r. o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, Dz.U. 2003 Nr 78, poz. 706.

Konsultacje publiczne i partycypacja społeczna w procesie lokalizacji elektrowni wiatrowych

W literaturze podkreśla się, że powodzenie transformacji energetycznej w znacznej mierze uzależnione jest od akceptacji społecznej³³. Jej brak prowadzi do sporów i kryzysu zaufania wobec władz publicznych. Polska dobrze ilustruje ten problem, gdyż dynamiczny rozwój energetyki wiatrowej od początku XXI w.³⁴ napotyka obecnie opór środowiskowy, prawny oraz ekonomiczny³⁵.

Istotnym elementem sporów dotyczących inwestycji wiatrowych jest sprzeciw społeczny (NIMBY)³⁶ i jego konsekwencje, zwłaszcza dla rynku nieruchomości. Badania w Europie pokazują spadek wartości nieruchomości w pobliżu turbin, np. w Irlandii średnio o 14,7% w promieniu 1 km od turbiny³⁷, a w Danii do 12%. Dodatkowo efekt migotania cienia (ang. *shadow flicker*) obniżał ceny o kolejne 8,1%³⁸. Analizy Instytutu Leibniza potwierdzają spadki do 7% w promieniu 1 km, silniejsze na obszarach wiejskich (do 23%)³⁹. Zróżnicowanie wpływu na ceny nieruchomości, turystykę czy rynek wskazuje na potrzebę dalszych badań⁴⁰.

Analizowane zagadnienia należy osadzić także w standardzie ochrony jednostki wynikającym z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W sprawie *Verein*

³³ Analizy skutków społecznych energetyki wiatrowej ukazują dwa podejścia badawcze: badania nad debatą publiczną oraz badania empiryczne dotyczące percepcji oraz skutków zdrowotnych. Wnioski pozostają niejednoznaczne, co utrudnia budowanie akceptacji społecznej. Zob. M. Bednarek-Szczyńska, *Wizerunek energetyki wiatrowej i jej oddziaływanie na społeczeństwo w świetle doniesień mediów regionalnych i lokalnych w Polsce*, „Czasopismo Geograficzne” 2023, 2, s. 268.

³⁴ W 2015 r. Polska zajmowała drugą pozycję w Europie, po Niemczech, pod względem mocy nowo zainstalowanych turbin wiatrowych. *Stan energetyki wiatrowej w Polsce w 2015 roku*, Raport PSEW, 2015, s. 8. Pozyskano z: <https://www.psew.pl/wp-content/uploads/2024/04/Raport-PSEW-Stan-energetyki-wiatrowej-w-Polsce-w-2015-roku.pdf> (dostęp: 10.09.2025).

³⁵ Por. A. Zagubień, P. Kacejko, A.W. Jasiński, K. Matuszczak, J. Szulczyk, *Elektrownie wiatrowe w środowisku człowieka*, Warszawa 2022, s. 128–149.

³⁶ *Not in My Back Yard*, pot. „nie na moim podwórku”. Zob. P. Frączek, *Wybrane uwarunkowania występowania syndromu NIMBY*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2010, 17, s. 314–324.

³⁷ T. Gillespie, P. McHale, *Wind Turbines on House Prices Along the West of Ireland: A Hedonic Pricing Approach*, University of Galway, Working Paper Series 2023, nr 1, s. 1.

³⁸ C. Andersen, T. Hener, *Wind Turbines, Shadow Flicker, and Real Estate Values*, CESifo Working Papers No. 10749, Munich, s. 1–2.

³⁹ M. Frondel, G. Kussel, S. Sommer, C. Vance, *Local Cost for Global Benefit: The Case of Wind Turbines*, Ruhr Economic Paper 791, Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung, 2019, s. 2. Pozyskano z: https://www.rwi-essen.de/fileadmin/press_import/media/content/pages/publikationen/ruhr-economic-papers/rep_18_791.pdf (dostęp: 10.09.2025).

⁴⁰ M. Schütt, *Wind Turbines and Property Values: A Meta-Regression Analysis*, „Environmental Resource Economic” 2024, 87(1), s. 1–43. Autor, na podstawie przeprowadzonych badań, wskazuje, że w zależności od metodologii wpływ turbin wiatrowych na ceny nieruchomości jest przeciętnie niewielki i zanika wraz z odległością. Zob. W. Guo, M. Auffhammer, G. Wagner, *The visual effect of wind turbines on property values is small and diminishing in space and time*, PNAS 2024, 121(13). Pozyskano z: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10990128/> (dostęp: 10.09.2025).

KlimaSeniorinnen Schweiz i inni p. Szwajcarii (wyrok Wielkiej Izby z 9 kwietnia 2024 r.) ETPC potwierdził pozytywne obowiązki państw w zakresie ochrony przed skutkami zmian klimatu, interpretując art. 8 EKPC w perspektywie prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz standardów rzetelnego procesu. Orzeczenie to wyznaczyło nowy kierunek sporu o granice polityki klimatycznej⁴¹. Już wcześniej Trybunał uznawał odpowiedzialność państw za oddziaływania środowiskowe naruszające prawa jednostki: *Fadeyeva p. Rosji* (emisje huty)⁴², *Cordella i inni p. Włochom* (toksyczne emisje z fabryki Ilva Taranto)⁴³ czy *Öneryıldız p. Turcji* (eksplozja składowiska odpadów)⁴⁴. Paradoks sporów polega na tym, że skargi mogą dotyczyć zarówno naruszeń związanych z lokalizacją (hałas, efekt stroboskopowy, krajobraz), jak i zaniechań w realizacji zobowiązań klimatycznych. W pierwszym przypadku przedmiotem oceny będzie art. 8 EKPC w aspekcie ochrony prywatności i życia rodzinnego, w drugim – niewystarczające działania władz na rzecz ograniczenia skutków zmian klimatu, również rozpatrywane przez pryzmat art. 8 EKPC.

Badania empiryczne wskazują, że mieszkańcy gmin objętych inwestycjami wiatrowymi często postrzegają proces decyzyjny jako pozbawiony realnej partycypacji⁴⁵, co próbuje się kompensować poprzez niewiążące kodeksy dobrych praktyk branżowych⁴⁶.

Obowiązujące regulacje dotyczące lokalizacji elektrowni wiatrowych przewidują udział społeczności lokalnej głównie w ramach procedur planistycznych, obejmujących ogłoszenie przystąpienia do sporządzania planu miejscowego, możliwość składania wniosków oraz organizację spotkań otwartych, w tym z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość (art. 6c–6e ustawy)⁴⁷. Ustawodawca przyznał również gminom pobliskim uprawnienie do opiniowania projektu planu, przy czym brak opinii w ustawowym terminie uznawany jest za

⁴¹ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz i inni p. Szwajcarii*, skarga nr 53600/20, pkt 546, gdzie ETPC wskazał, że podstawowym obowiązkiem państwa jest przyjęcie i skuteczne stosowanie w praktyce przepisów oraz środków łagodzących istniejące i potencjalnie nieodwracalne skutki zmiany klimatu. Obowiązek ten wynika ze związku przyczynowo-skutkowego między zmianą klimatu a korzystaniem z praw gwarantowanych przez Konwencję. Trybunał podkreślił, że Konwencja, jako instrument ochrony praw człowieka, musi być interpretowana w sposób zapewniający prawa praktyczne i skuteczne, a nie teoretyczne i iluzoryczne.

⁴² ETPC, wyrok z 9 czerwca 2005 r., *Fadeyeva p. Rosji*, skarga nr 55723/00.

⁴³ ETPC, wyrok z 24 stycznia 2019 r., *Cordella i inni p. Włochom*, skargi nr 54414/13 i 54264/15.

⁴⁴ ETPC, wyrok z 30 listopada 2004 r., *Öneryıldız p. Turcji*, skarga nr 48939/99.

⁴⁵ M. Bednarek-Szczepańska, *Energetyka wiatrowa jako przedmiot konfliktów lokalizacyjnych w Polsce*, „Polityka Energetyczna” 2016, 19(1), s. 53.

⁴⁶ Zob. Polskie Stowarzyszenie Energetyki Wiatrowej, *Kodeks Dobrych Praktyk dla branży energetyki wiatrowej w Polsce*, Warszawa 2024. Pozyskano z: https://www.psew.pl/wp-content/uploads/2024/10/PSEW_Kodeks-Dobrych-Praktyk.pdf (dostęp: 10.09.2025).

⁴⁷ Dz.U. 2023 poz. 553.

równoznaczny z jej wydaniem (art. 6d). Równolegle wprowadzono instrument ekonomicznej partycypacji mieszkańców, polegający na obowiązku przeznaczenia przez inwestora co najmniej 10% mocy zainstalowanej elektrowni wiatrowej do objęcia przez mieszkańców gminy w formie prosumenta wirtualnego na okres 15 lat (art. 6g), który jednak funkcjonuje niezależnie od procedur planistycznych i nie wpływa na treść decyzji lokalizacyjnych. W konsekwencji partycypacja społeczna ma w przeważającej mierze charakter informacyjno-konsultacyjny i nie zapewnia społeczności lokalnej realnego wpływu na rozstrzygnięcia lokalizacyjne.

Prowadzi to do wniosku, że obowiązujący model regulacyjny koncentruje się na kompensowaniu społecznych skutków inwestycji *ex post*, a nie na zapewnieniu udziału społeczności lokalnych na etapie kształtowania decyzji, co uzasadnia potrzebę wzmocnienia materialnego znaczenia konsultacji publicznych oraz lepszego powiązania instrumentów partycypacji ekonomicznej z procedurami decyzyjnymi.

W Niemczech i w Danii przyjęto rozwiązania, które pozwalają społecznościom lokalnym na ekonomiczne współuczestnictwo w projektach. W Niemczech rozwinięto formułę *Bürgerenergie*, czyli obywatelskiej energetyki odnawialnej, która umożliwia mieszkańcom udział w spółdzielniach energetycznych i partycypację w zyskach⁴⁸. W Danii od 2009 r. obowiązuje ustawowy wymóg oferowania lokalnym mieszkańcom udziałów w nowych farmach wiatrowych, co znacząco podniosło poziom akceptacji dla tych inwestycji⁴⁹.

W Polsce problem lokalizacji elektrowni wiatrowych i związanych z tym sporów społecznych znalazł wyraz w orzecznictwie sądów administracyjnych, w szczególności w kontekście kwalifikacji takich inwestycji jako celu publicznego oraz wymogów planistycznych. We wcześniejszych orzeczeniach pojawiały się poglądy dopuszczające taką możliwość. Przykładowo WSA we Wrocławiu w 2006 r. wskazał, że budowę turbin wiatrowych można zakwalifikować jako realizację celu publicznego⁵⁰. Jednak linia ta została zmieniona przez późniejsze orzecznictwo. NSA w wyroku z 13 listopada 2012 r.⁵¹ jednoznacznie stwierdził, że elektrownie wiatrowe nie stanowią inwestycji celu publicznego w rozumieniu art. 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami⁵². Potwierdziły to następnie sądy wojewódzkie, m.in. WSA

⁴⁸ Zgodnie z ustawą obywatelska spółdzielnia energetyczna musi liczyć co najmniej 10 członków, z których żaden nie ma ponad 10% głosów, a 51% należy do osób fizycznych zamieszkujących od roku w danym powiecie lub mieście. Rozwiązanie to umożliwia mieszkańcom udział w inwestycjach OZE i w zyskach, sprzyjając akceptacji społecznej. *Erneuerbare-Energien-Gesetz (EEG 2014)*, vom 21. Juli 2014 (BGBl. I S. 1066).

⁴⁹ *Lov om fremme af vedvarende energi* (Ustawa o promocji energii odnawialnej), Lov nr. 1392 af 27. December 2008.

⁵⁰ Wyrok WSA we Wrocławiu z 8 listopada 2006 r. sygn. akt SA/Wr 188/06.

⁵¹ Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 13 listopada 2012 r., II OSK 2467/12.

⁵² Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, Dz.U. z 2023, poz. 344 ze zm.

w Bydgoszczy w 2010 r.⁵³ i WSA w Gdańsku w 2017 r.⁵⁴, akcentując, że podstawowym celem budowy farmy wiatrowej jest działalność gospodarcza, a nie ochrona środowiska.

Konflikty wokół farm wiatrowych wpisują się w szerszy problem ochrony praw wspólnotowych. W sprawie *Fosen Vind* norweski Sąd Najwyższy⁵⁵ uznał, że inwestycja farm wiatrowych na terenach Sami naruszyła ich prawa kulturowe chronione w MPPOiP⁵⁶. W tym kontekście szczególne znaczenie ma zasada wolnej, uprzedniej i świadomej zgody (*free, prior and informed consent*, FPIC), przewidziana w Deklaracji ONZ o prawach ludów tubylczych z 2007 r.⁵⁷ i Konwencji MOP nr 169 z 1989 r.⁵⁸. Choć Polska nie ma ludności rdzennej, standard FPIC może być wzorcem konsultacji i kompensacji wobec społeczności lokalnych. Wskazuje on na potrzebę sprawiedliwości energetycznej w wymiarze dystrybucyjnym, czyli podziale kosztów i korzyści, oraz proceduralnym, obejmującym udział obywateli w decyzjach. Brak równowagi osłabia legitymizację polityki klimatycznej, natomiast doświadczenia Niemiec i Danii dowodzą, że redystrybucja zysków i realna partycypacja zwiększają akceptację i stabilność projektów.

Analiza partycypacji społecznej w procesie lokalizacji elektrowni wiatrowych wskazuje, że brak realnych mechanizmów udziału i kompensacji osłabia legitymizację decyzji administracyjnych i sprzyja eskalacji sporów prawnych.

Wnioski końcowe i postulaty *de lege ferenda*

Analiza prawnych uwarunkowań lokalizacji elektrowni wiatrowych prowadzi do wniosku, że transformacja energetyczna generuje nie tylko wyzwania ustrojowe i kompetencyjne, lecz również rosnące ryzyko odpowiedzialności prawnej związanej z oddziaływaniem instalacji OZE na środowisko oraz prawa jednostek. Doświadczenia innych państw europejskich pokazują, że funkcjonowanie farm wiatrowych staje się przedmiotem sporów odszkodowawczych, zarówno na tle immisji środowiskowych (hałas, efekt świetlny), jak i naruszeń reżimu ochrony

⁵³ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy z dnia 24 marca 2010 r., II SA/Bd 33/10.

⁵⁴ Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 1 lutego 2017 r., II SA/Gd 707/16.

⁵⁵ Wyrok Sądu Najwyższego Norwegii z 11 października 2021 r., HR-2021-1975-S.

⁵⁶ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, przyjęty rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 2200A (XXI) z 16 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

⁵⁷ Deklaracja Narodów Zjednoczonych o prawach ludów tubylczych, przyjęta rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 61/295 z dnia 13 września 2007 r.

⁵⁸ Konwencja nr 169 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca ludów tubylczych i plemiennych w krajach niezależnych, przyjęta w Genewie dnia 27 czerwca 1989 r., w ramach 76. sesji MOP.

przyrody⁵⁹. Z perspektywy prawa polskiego podobne roszczenia mogłyby być dochodzone na podstawie art. 435 k.c., przewidującego odpowiedzialność na zasadzie ryzyka przedsiębiorstw wprawianych w ruch siłami przyrody⁶⁰. Szczególnym obszarem ryzyka jest branża ubezpieczeniowa, która dokumentuje szkody związane z uszkodzeniami turbin (pioruny, wady konstrukcyjne, defekty materiałowe)⁶¹.

Drugim istotnym obszarem wymagającym interwencji normatywnej jest zagadnienie zagospodarowania zużytych elementów infrastruktury wiatrowej, w szczególności łopat turbin wykonanych z materiałów kompozytowych. Obecnie problem ten podlega ogólnym zasadom prawa odpadowego, bez przepisów szczególnych, co w praktyce prowadzi do przerzucania kosztów środowiskowych na społeczności lokalne lub sektor publiczny. W niektórych państwach (m.in. w Niemczech i Holandii) wprowadzono zakaz składowania łopat na wysypiskach. W tym kontekście zasadne jest stopniowe włączanie energetyki wiatrowej w ramy rozszerzonej odpowiedzialności producenta (EPR), zgodnie z kierunkiem rozwoju prawa unijnego i założeniami gospodarki o obiegu zamkniętym⁶².

Z perspektywy *de lege ferenda* zasadne jest przede wszystkim odejście od sztywnych kryteriów lokalizacyjnych na rzecz modelu bardziej elastycznego, który umożliwiałby dostosowanie minimalnych odległości elektrowni wiatrowych od zabudowy do wyników procedur oceny oddziaływania na środowisko oraz rzeczywistych konsultacji społecznych. Takie podejście pozwalałoby na zachowanie minimalnych standardów ochrony zdrowia i środowiska, przy jednoczesnym lepszym dostosowaniu regulacji do uwarunkowań lokalnych.

Wzmocnienie partycypacji społecznej na etapie planowania i lokalizacji inwestycji powinno obejmować zapewnienie realnego udziału obywateli w procedurach decyzyjnych, w tym poprzez wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji elektronicznej. Uzupełnieniem tego modelu mogą być rozwiązania umożliwiające społecznościom lokalnym udział w korzyściach ekonomicznych związanych

⁵⁹ W 2021 r. sąd w Tuluzie w 2021 r. zasądził 110 tys. euro odszkodowania na rzecz mieszkańców dotkniętych hałasem i efektami świetlnymi turbin. Zob. wyrok nr 659/2021, *Christel i Luc Fockaert vs. operatorzy farmy wiatrowej*. Pozyskano z: https://xurescelanova.fala.gal/wp-content/uploads/sites/236/2021/11/DECISION_APPEL_TOULOUSE.pdf (dostęp 10.09.2025). W 2025 r. francuski sąd nakazał zamknięcie farmy Bernagues po śmierci orla przedniego. Zob. Sąd Apelacyjny w Nîmes (7.12.2023, RG n° 23/00353). Orzeczenie zostało uchylone przez Sąd Kasacyjny w Paryżu (30.04.2025, n° 24-10.256), natomiast sąd karny w Montpellier (9.04.2025) nałożył na operatora roczny zakaz eksploatacji farmy i grzywnę 200 000 euro za naruszenie ochrony gatunków.

⁶⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 1964 Nr 16, poz. 93 ze zm., art. 435.

⁶¹ J. Colquhoun, E. Lalli, T. Scheuerman, *Wind Power Installations: Implications for the Claims Industry*, Sedgwick (EFI Global), Insights, 17 listopada 2022, <https://www.sedgwick.com/blog/wind-power-installations-implications-for-the-claims-industry> (dostęp: 15.09.2025).

⁶² To koncepcja, w której odpady traktowane są jako zasoby, a celem jest maksymalne wydłużenie cyklu życia produktów poprzez ich naprawę i recykling, por. J. Zarebska, *Gospodarka o obiegu zamkniętym drogą do zrównoważonego rozwoju*, „Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji” 2017, 6(7), s. 286–295.

z funkcjonowaniem farm wiatrowych. Doświadczenia państw takich jak Dania wskazują, że mechanizmy te sprzyjają ograniczaniu konfliktów lokalizacyjnych oraz realizacji zasady sprawiedliwości społecznej w procesie transformacji energetycznej. Na gruncie prawa polskiego instrumenty partycypacji ekonomicznej, w tym instytucja prosumenta wirtualnego, mają charakter kompensacyjny *ex post* i nie wpływają na treść decyzji lokalizacyjnych, co uzasadnia postulat ich normatywnego powiązania z procedurami planistycznymi i decyzyjnymi.

Istotnym wnioskiem płynącym z analizy jest również potrzeba zachowania przejrzystości legislacyjnej w procesie regulowania energetyki wiatrowej. Łączenie w jednej ustawie kwestii lokalizacyjnych z regulacjami dotyczącymi mechanizmów rynkowych i cenowych sprzyja napięciom ustrojowym oraz osłabia standardy poprawnej legislacji. Rozdzielanie tych materii zwiększa przewidywalność prawa oraz ułatwia kontrolę konstytucyjną, odpowiada zasadzie poprawnej legislacji i standardom państwa prawa⁶³.

Wreszcie, doświadczenia innych państw oraz standardy międzynarodowe ochrony praw człowieka wskazują, że trwałość transformacji energetycznej zależy od zachowania równowagi między realizacją celów klimatycznych a ochroną praw jednostek i wspólnot lokalnych. Procedury konsultacyjne powinny być wzmacniane nie tylko na gruncie prawa krajowego, lecz także w świetle standardów międzynarodowych, w szczególności art. 27 MPPOiP oraz zasady *free, prior and informed consent*, traktowanej jako punkt odniesienia dla sprawiedliwej partycypacji i kompensacji.

Równolegle polityka energetyczna państwa powinna wspierać nowe technologie w OZE. Promowanie rozwiązań takich jak mikroelektrownie wodne, mikrowiatraki, geotermia⁶⁴ czy pionowe elektrownie wiatrowe⁶⁵ może ograniczyć koncentrację konfliktów społecznych wokół dużych farm wiatrowych oraz zwiększyć stabilność i społeczną akceptację procesu transformacji energetycznej.

Spór wokół „ustawy wiatrakowej” to nie tylko konflikt ustrojowy, lecz przede wszystkim test zdolności do godzenia standardów konstytucyjnych i unijnych z interesami społeczności lokalnych. Z jednej strony argumentacja prezydenta znajduje uzasadnienie w zasadzie proporcjonalności oraz ochronie praw obywateli. Z drugiej strony rządowa perspektywa, podkreślająca konieczność szybkiego wdrażania celów RED III i PEP2040, odzwierciedla obowiązki wynikające z prawa UE i ryzyko

⁶³ M. Czarnecka, *Transformacje energetyczne w prawie polskim i unijnym*, Warszawa 2022, s. 115–118.

⁶⁴ E. Filippovits, D. Lasek-Woroszkievicz, M. Socha, *Geotermia jako element gospodarki niskoemisyjnej gmin*, [w:] *Ochrona klimatu w Polsce. Wybrane zagadnienia i rozwiązania*, red. I. Sówka, K. Szczepański, W. Ślęczka, Warszawa 2022, s. 85–98.

⁶⁵ Pierwsza taka elektrownia powstała w Kodniu w woj. lubelskim, <https://www.srodowisko.pl/wiadomosci-i-komunikaty/w-kodniu-powstala-pierwsza-pionowa-elektrownia-wiatrowa-81861-10> (dostęp: 10.09.2025).

postępowań naruszeniowych. Podobne konflikty miały miejsce w innych państwach członkowskich. W Niemczech tzw. zasada 10H w Bawarii ograniczająca rozwój energetyki wiatrowej była przedmiotem kontroli sądu konstytucyjnego landu⁶⁶. W Austrii i we Włoszech lokalne przepisy dotyczące minimalnych odległości były zaskarżane jako zbyt restrykcyjne wobec zobowiązań klimatycznych⁶⁷. Spory te wskazują, że problem nie jest specyficznie polski, lecz ma charakter paneuropejski. Regulacje w tym obszarze pozostają zatem polem poszukiwania równowagi pomiędzy ochroną środowiska, prawami jednostek i zobowiązaniami międzynarodowymi państw.

Bibliografia

- Andersen C., Hener T., *Wind Turbines, Shadow Flicker, and Real Estate Values*, CESifo Working Papers No. 10749, Munich.
- Bednarek-Szczepańska M., *Energetyka wiatrowa jako przedmiot konfliktów lokalizacyjnych w Polsce*, „Polityka Energetyczna”, 2016, 19(1).
- Bednarek-Szczepańska M., *Wizerunek energetyki wiatrowej i jej oddziaływanie na społeczeństwo w świetle doniesień mediów regionalnych i lokalnych w Polsce*, „Czasopismo Geograficzne” 2023, 2.
- Colquhoun J., Lalli E., Scheuerman T., *Wind Power Installations: Implications for the Claims Industry*, Sedgwick (EFI Global), Insights, 17 listopada 2022. Pozyskano z: <https://www.sedgwick.com/blog/wind-power-installations-implications-for-the-claims-industry>
- Czarnecka M., *Transformacje energetyczne w prawie polskim i unijnym*, Warszawa 2022.
- Filippovits E., Lasek-Woroszkievicz D., Socha M., *Geotermia jako element gospodarki niskoemisyjnej gmin*, [w:] *Ochrona klimatu w Polsce. Wybrane zagadnienia i rozwiązania*, red. I. Sówka, K. Szczepański, W. Ślęczka, Warszawa 2022.
- Frączek P., *Wybrane uwarunkowania występowania syndromu NIMBY*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2010, 17.
- Frondele M., Kussel G., Sommer S., Vance C., *Local Cost for Global Benefit: The Case of Wind Turbines*, Ruhr Economic Paper 791, Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung, 2019.

⁶⁶ Bayerischer Verfassungsgerichtshof, Entscheidung vom 9. Mai 2016. Vf. 14-VII-14, 3-VIII-15, 4-VIII-15, <https://www.bayern.verfassungsgerichtshof.de/media/images/bayverfgh/14-vii-14-entscheidung-u.pdf> (dostęp: 10.09.2025).

⁶⁷ W Austrii minimalne odległości turbin wiatrowych od zabudowy mieszkaniowej określone są w ustawach poszczególnych landów (od 750 m w Dolnej Austrii do 1500 m w Karyntii), a we Włoszech przepisy regionalne wprowadzające odległość 800 m zostały zakwestionowane przez Corte costituzionale jako zbyt restrykcyjne wobec zobowiązań klimatycznych. Corte costituzionale, *Sentenza n. 13/2014*, Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana, Serie generale n. 6, 10.01.2014; Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste, *Regelungen des Mindestabstands zwischen Windkraftanlagen und Wohnnutzung in europäischen Staaten*, WD 7-3000-001/21, 10.02.2021.

- Pozyskano z: https://www.rwi-essen.de/fileadmin/press_import/media/content/pages/publikationen/ruhr-economic-papers/rep_18_791.pdf
- Gillespie T., McHale P., *Wind Turbines on House Prices Along the West of Ireland: A Hedonic Pricing Approach*, University of Galway, Working Paper Series 2023, nr 1.
- Guo W., Auffhammer M., Wagner G., *The visual effect of wind turbines on property values is small and diminishing in space and time*, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 2024, 121(13). <https://doi.org/10.1073/pnas.2309372121>
- Kwidziński K., Dusiło M., *Transformacja energetyczna w Polsce. Edycja 2025*, Forum Energii 2025.
- Polityka energetyczna Polski do 2040 r. Kierunek 6: Rozwój odnawialnych źródeł energii. Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/klimat/polityka-energetyczna-polski>.
- Polskie Stowarzyszenie Energetyki Wiatrowej, *Kodeks Dobrych Praktyk dla branży energetyki wiatrowej w Polsce*, Warszawa 2024. Pozyskano z: https://www.psew.pl/wp-content/uploads/2024/10/PSEW_Kodeks-Dobrych-Praktyk.pdf
- Przybojewska I., *Promowanie energii ze źródeł odnawialnych jako przesłanka uzasadniająca wprowadzenie ograniczeń swobód gospodarczych: komentarz i wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 1.07.2014 r., C-573/12, Ålands Vindkraft AB przeciwko Energimyndigheten, „European Judiciary Review” 2024, 4.*
- Rau M., *Ewolucja zasady pierwszeństwa prawa unijnego przed prawem krajowym w orzecznictwie TSUE*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2022.
- Rządowe Centrum Legislacji, *Doskonalenie i standaryzacja procesu legislacyjnego*, red. W. Federczyk, S. Peszkowski, Warszawa 2019.
- Schütt M., *Wind Turbines and Property Values: A Meta-Regression Analysis*, „Environmental Resource Economic” 2024, 87(1). <https://doi.org/10.1007/s10640-023-00809-y>
- Stan energetyki wiatrowej w Polsce w 2015 roku*, Raport PSEW, 2015. Pozyskano z: <https://www.psew.pl/wp-content/uploads/2024/04/Raport-PSEW-Stan-energetyki-wiatrowej-w-Polsce-w-2015-roku.pdf>
- Trzcіński J., *Znaczenie braku notyfikacji projektu ustawy dla procedury stanowienia prawa*, [w:] *Ustroje – historia i współczesność. Polska – Europa – Ameryka Łacińska. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jackowi Czajowskiemu*, red. M. Grzybowski, G. Kuca, P. Mikuli, Kraków 2013.
- Zagubień A., Kacejko P., Jasiński A.W., Matuszczak K., Szulczyk J., *Elektrownie wiatrowe w środowisku człowieka*, Warszawa 2022.
- Zarębska J., *Gospodarka o obiegu zamkniętym drogą do zrównoważonego rozwoju*, „Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji” 2017, 6(7), s. 286–295.